

ОДБРАНА

Специјални прилог 179

ОСАМДЕСЕТ ПЕТ ГОДИНА
ВОЈНЕ НЕУРОПСИХИЈАТРИЈЕ

НА ПРАВОМ ПУТУ

Пуковник проф. др Ранко РАИЧЕВИЋ
пуковник у пензији проф. др Стеван ПЕТКОВИЋ
проф. др Жељко ШПИРИЋ

РЕЧ НАЧЕЛНИКА

Подсећања на значајна достигнућа у неуропсихијатрији у тешким и мање тешким временима (јер скоро да на овим просторима није било лаких и лепих) не смеју да пренебрегну ону исконску човекову потребу да се покаже и прикаже у најбољем светлу, посебно када обележавамо овако значајне јубилеје и када смо у прилици да представљамо нашу прошлост, садашњост и будућност. Повод да о томе пишемо јесте наша жеља да неке значајне људе, датуме, достигнућа и стремљења прикажемо на надам се препознатљив начин, који значи и неговање специфичности војне неуропсихијатрије, али и истрајавање на чувеној Београдској неуролошкој и психијатријској школи.

Наш нобеловац Иво Андрић каже: „Све што чинимо, и у овој прилици је оличење опште и вечне људске судбине: на једној страни опасан и неизвесан пут, а на другој велика људска потреба да се на овом путу не изгуби и да остави за собом трага. Треба при томе бити свестан да оно што остављамо тешко може избећи судбину свега што је људско: пролазност и заборав. Такође, многи наши напори могу остати потпуно незапажени, или уопште неће бити схваћени. Па ипак, они су потребни, као што је природно и потребно да се ми људи један другом саопштавамо и откривамо. Ако нас ти кратки и нејасни знаци не спасу од лутања и искушења, а незапаженост и несхватање не обесхрабре на том тешком путу, могу нам бити бар од помоћи да учврстимо уверење да ни у чему што нам се дешава нисмо сами, ни први ни једини.“

Или конкретније, време у којем живимо јесте време информација. У комуникацији човека и спољашњег света постоји непрекидни доток различитих информација. Информација у овом случају представља сваки догађај, сваку појаву и све околности у којима организам свесно или несвесно учествује. У оваквој „поплави“ информација постоје услови за развој неадекватног и несврхисходног одговора организма. У покушају одговора на ове изазове медицина је усмерила фокус на продоре који би омогућили формирање компетентне бране за одабир и разврставање оваквих информација, уз стварање услова за планирање најбољег одговора у дијагностичком и терапијском смислу. Ти продори су посебно присутни на пољу неурологије и психијатрије, где се током последњих двадесетак година развијају високософистициране параклиничке дијагностичке процедуре са до скоро неслућеним могућностима у визуелизацији анатомских структура, па чак и регистровању суптилних биохемијских процеса.

Све то праћено је темељним продорима у разумевању најсуптилнијих и најсложенијих дешавања на нивоу молекула, јона, неуротрансмитера и рецептора у току физиолошких процеса и код развоја патолошких стања и догађаја. Укратко, савремена медицина развија се у два правца – у правцу инструменталне и у правцу молекулске медицине. Неурологија и психијатрија на најубедљивији начин демонстрирају продоре у тим

правцима у свакодневном раду са болесницима и најупечатљивије афирмишу потребу сагледавања организма као целине у сложеним и небројеним интеракцијама „најважнијих“ и „неважних“ сегмената организма и читавог организма у комуникацији са спољном средином. То посебно наглашавамо јер смо у савременој медицинској пракси, али и у животу, сведоци уситњавања и високо стручног профилисања медицинских дисциплина. Такав тренд утиче на образовање и начин размишљања тако „формираних“ врхунских стручњака, који постају експерти за ускоспецијализоване сегменте медицинске науке. То има за последицу да огромна већина лекара клиничара придаје одлучујући значај органу или органском систему који је предмет њиховог интересовања, док се утицај других органских система минимизира или потпуно запоставља.

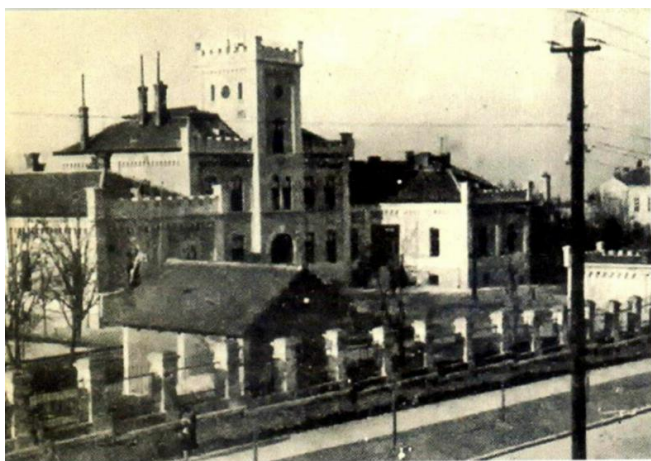
Такав став и начин размишљања у својој основи не респектује јединство енергије, материје и информација, а ставови формиран на таквој основи носе опасност искључивости са непосредним последицама по болесника. Ипак, и поред свега увек морамо бити свесни да ни сама супстанција нашег организма није утемељена према нашим очекивањима. Тако, наизглед само, најмање, најситније, а у суштини веома важне појаве остају недокучеве нашим напорима да их сазнамо и спознамо.

Величина медицине и јесте у томе да направи покушај уплитања у те замршене процесе, додуше на индиректан начин. Истински задатак савремене медицине, а посебно неуропсихијатрије, јесте да се при пуној светлости научних истина изврши оно што је могуће као такво и кроз савладавање тешкоћа. Зато желим и верујем да ћемо опстати и истрајати сви заједно и бити перјаница медицинске струке и науке на овим просторима као што смо то и до сада били. Односно, као што велики Његош рече: „Вјечна ватра вјечне помрчине нит догори нити свјетлост губи“.

Ове речи и све што ћемо речи у прилогу представљају мали допринос да се нека наша размишљања и сазнања документују и буду сведок наше вечне дилеме колико смо и да ли смо уопште били на правом путу.

ПЕРИОД ДО 1932. ГОДИНЕ

До Првог светског рата и после њега нервни болесници и војна лица лечени су на Унутрашњем одељењу Сталне војне болнице (СВБ). Војна неурологија и психијатрија, као део обједињене војне неуропсихијатрије (НП), у нашој земљи зачета је пре осам и по деценија. У ратовима разореној и „биолошки осакаћеној“ Србији, са десеткованим здравственим кадровима, било је потребно више од једне деценије да се поставе темељи војне неуропсихијатрије. Према казивању савременика академика Јована Ристића, после Првог светског рата београдске улице биле су преплављене ратним инвалидима и бескућницима, међу којима су они са неуролошким последицама и знацима душевног растројства пружали најтужнију слику.

Одлука о оснивању Медицинског факултета у Београду донета је 1919. године. Међу изабраним наставницима 1922/23. године нашао се и бригадни генерал, хирург др Чедо Ђурђевић, шеф Сталне војне болнице Прве армијске области у звању ванредног професора ратне хирургије. Такође, 1923. године основана је и Психијатријско-неуролошка клиника, чији је управник био редовни професор др Лаза Станојевић. За збрињавање неуролошких и психијатријских болесника био је примљен руски избеглица, неуропсихијатар професор др Сергеј Лапински као „стални контрактурални службеник и консултант“, који је заједно са др Владимиром Петровићем Пасеком, такође избеглицом из Русије, био ангажован у лечењу тежих случајева оболелих.

Као резултат те сарадње и уочених потреба, а на захтев Министарства војске и морнарице, млади архитекта Мирослав Којић урадио је 1924. године „Линеарну скицу павиљона нервног и душевног одељења Армијске болнице Прве армијске области“ у кругу Сталне војне болнице. У том пројекту за Нервно одељење било је предвиђено 50 постеља, једна већа сала за „постројења за хидро и електро-терапију“, соба за лабораторију и соба за апотеку. За Душевно одељење планирано је 30 постеља, од чега чак шест соба са по једном постељом и свакако специјалном кошуљом „стежуљом“ за немирне болеснике. Планирано је и Затворско одељење са просторијом за стражу. Међутим, пројекат никада није реализован.

У то време на Унутрашњем одељењу Сталне војне болнице лечено је доста војних лица од енцефалитис епидемиса, паркинсонизма, епидемичног штучања, а било је и лечених од табеса, табопарализе и *lues cerebri*. Највећи број неуропсихијатријских болесника били су војници са „типичним војничким неурозама“ или упућени на посматрање због енурезе и сумње на епилепсију. Међу официрима и питомцима чести су били случајеви неурастеније и психонеурозе. Било је још и случајева „трауматичне или ратне неурозе“, који су изискивали војномедицинску процену улоге хистеричке и симулације у тим обољењима. Од тежих душевних болести најчешћи су били акутни стадијуми младалачког лудила (тада – *dementia praecox*, сада – акутни психотични поремећај), маније и меланхолије, а код старијих официра параноја и прогресивна парализа.

После проглашења Краљевине Југославије 1929. године, односно 1. априла 1930. године, Стална војна болница преименована је у Главну војну болницу (ГВБ) и као орган другог степена стављена је под команду

Министарства војске и морнарице. Свечаности отварања присуствовао је и краљ Александар. Међутим, Нервно одељење ни тада није отворено, јер Главна војна болница још није имала војног неуропсихијатра.

Значајну улогу у оснивању Одељења за нервне болести имао је санитарски бригадни генерал др Жарко Рувидић, шеф Унутрашњег одељења Главне војне болнице од 1920. до 1934. године. Он је још 1924. године предлагао да се изгради и оформи посебно одељење за психијатријске и неуролошке случајеве, а највише је заслужан и за упућивање др Јордана Тасића (1890–1968) на специјализацију из неуропсихијатрије у Беч код чувеног нобеловца Вагнер-Јаурега ради једногодишње специјализације из неуропсихијатрије.

ОДЕЉЕЊЕ ЗА ЖИВЧАНЕ И ДУШЕВНЕ БОЛЕСТИ ГЛАВНЕ ВОЈНЕ БОЛНИЦЕ (1932–1950)

Одељење за живчане и душевне болести формирано је 1. јула 1932. године. Указом краља Александра Првог од 30. јуна 1932. за вршиоца дужности шефа Одељења за живчане и душевне болести Главне војне болнице постављен је потпуковник др Јордан Р. Тасић (1890–1968), који се вратио из Беча са специјализације.

Приликом оснивања Одељења за живчане и душевне болести имало је на располагању део просторија Другог унутрашњег одељења Главне војне болнице. Биле су то у десном крилу партера две велике собе за смештај нервних болесника, једна већа сала за пријем пристиглих и обраду стационараних болесника, лабораторија за лумбалне пункције, инјекције, узимање лабораторијског материјала, приручна апотека и администрација. У левом крилу партера били су смештени душевни болесници, а у подрумском делу павиљона биле су две собе за Затворско одељење, које је у стручно-медицинском погледу припадало Одељењу за живчане и душевне болести и Другом унутрашњем одељењу, али је формацијски било у надлежности Управе Главне војне болнице. Тек 1935. године Одељење је премештено у зграду која је пре тога служила као Анатомијски институт, када је на њој дозидан још један спрат. То је била зграда будуће Неуропсихијатријске клинике ВМА, која је имала 60 постеља, а Нервни одсек био је на спрату.

Једини сарадник др Тасића био је капетан друге класе др Драгољуб Јовановић. По положеном специјалистичком испиту 1936. године др Јовановић постављен је за сталног секундарног лекара на Одељењу, а већ 1939. године премештен је у Скопље где је основао неуропсихијатријски одсек при Унутрашњем одељењу Армијске болнице Треће армијске области. Почетком 1938. године на специјализацију су из тврђавске артиљерије Боке Которске дошли капетан друге класе др Радослав Рајић, а из „авијатике“ мајор др Виктор Ђаков. Такав лекарски састав био је све до 20. марта 1941, када су др Рајић и др Ђаков отишли у своје мобилизацијске јединице, а на Одељењу је остао само др Јордан Тасић.

Санитетски пуковник
др Јордан Тасић (1890–1968),
шеф Одељења за живчане
и душевне болести (1932–1945)

Број постеља био је релативно мали, али је углавном задовољавао потребе јер су на лечење примана искључиво војна лица и припадници жандармерије. Неколико година по формирању добијена је најновија апаратура за електродијагностику. Контрастне дијагностичке методе нису примењиване, осим што је у неколико

случајева рађена мијелографија. Лумбалне пункције извођене су рутински. Основне анализе крви, ликвора и

НЕОДУЖЕН ДУГ ОСНИВАЧУ

Доктор Јордан Тасић рођен је 16. априла 1890. у Врању. Гимназију је завршио у Београду 1908. године и уписао најпре Правни факултет 1908. у Београду, да би потом започео студије медицине у Берлину 1909. године. Студије је прекидао у два наврата – 1912. и 1914. године – због учешћа у балканским ратовима и у Првом светском рату. Као један од „1.300 каплара“ учествовао је у биткама од Цера и Суворора до Солунског фронта. Јуна 1917. године повучен је са фронта и упућен у Берн ради наставка студија медицине, где је дипломирао марта 1919. године. Као активни војни лекар од 1919. године најпре је био на служби у неколико гарнизона у унутрашњости, а од 1930. године био је лекар на Унутрашњем одељењу Главне војне болнице у Београду.

Када му је већ као формираном интернисти у 41. години живота дат задатак да буде оснивач војне неуропсихијатрије, он га је извршио на најбољи могући начин. Војник од каријере, носилац Ордена белог орла другог степена и других ратних одликовања, демобилисан је у чину пуковника без пензије. По одласку из војске радио је неко време у Железничкој болници у Београду и имао приватну ординацију. Затражио је 1960. године да му се одобри војна пензија, али је одбијен са образложењем да нема законског основа. Умро је 1968. године и сахрањен без војних почести.

болести писане су руком, а садржаји рада и резултати били су одраз времена и тадашњих могућности. Температурна листа била је „надглавна листа“ и у њу се уписивало, осим температуре, пулса и других медицински релевантних података, још 19 података о стварима које је болесник донео: ћебади, чакшира, увијача, мамуза, сабље, ножа... Када су латинске речи избегаване, тумор је био „гука“, повраћање „бљување“, раздражљивост психопата „узбудљивост“ и друго. Сва администрација вођена је на пелир-папиру, ћириличном писаћом машином.

Сачувано је 214 судско-медицинских експертиза и реферата сачињених по захтеву Суда или Војносанитетског комитета, коме је предложена дословно формулисана одлука коју треба донети. То су текстови по обиму од 1 до 30 страна, које је у почетку потписивао сам др Тасић, а од 1936. године била је формирана Стална комисија коју су чинили др Јордан Тасић, доц. др Владимир Вујић и др Драгољуб Јовановић.

Током окупације, од 1941. до 1944. године, Одељење је остало у истој згради, али само у приземљу. На спрату је било Нервно одељење Опште државне болнице, у коме је радила неуропсихијатар др Милица Ђурковић. Шеф оба одељења био је др Тасић. Доктор Јовановић и др Рајић били су у немачком заробљеништву. После ослобођења Београда 1944. године формирана је Главна војна болница НОВ и ПОЈ. Одељење за живчане и душевне болести Главне војне болнице остало је у истој згради са капацитетом од 60 постеља. Нервни одсек био је на спрату.

Одељење за живчане и душевне болести имало је два војна неуропсихијатра – др Тасића и др Јовановића, који се вратио из заробљеништва, а касније је дошао и др Рајић. За збрињавање болесника са повредама и обољењима нервног система мобилисана је неуропсихијатар др Милица Ђурковић. Од 1946. до 1948. године на рад је био додељен и мајор др Гератовић, који је касније преведен у ваздухопловство.

Одмах по ослобођењу дошло је до наглог прилива огромног броја болесника из редова Народноослободилачке војске, и то не само из јединица стационираних у Београду, већ са свих страна, из разних јединица и удаљених области. Порастао је број оболелих од „партизанске болести“ или „јуришаната“, како су их звали у народу. Обољење су карактерисали напади хистеричног типа у којима је приказана борба, у првом реду јуриш на непријатеља. Први пут се ово обољење јавило у лето 1943. код партизана на Козари (тзв. козарска психоза).

Током 1944. број оболелих на Козари се повећао, а почели су да се појављују оболели у већем броју и у другим јединицама Народноослободилачке војске Југославије. До краја 1944. било је неколико стотина, а крајем рата 2.000–3.000 оболелих. Повећани обим посла захтевао је привремено ангажовање и неуропсихијатара из грађанства (др Хуго Клајн, др Милица Ђурковић, др Бошко Никетић). Доктор Хуго Клајн дао је значајно сведочанство о овим психичким поремећајима у својој стру-

урина вршене су у сопственој лабораторији, осим Вассерманове реакције. Све се то одвијало уз огромне тешкоће и велику оскудицу и поред напора др Тасића и његових сарадника да превазиђу проблеме. Историје

дији „Ратна неуро́за Југословена“, која је заправо и настала као резултат лечења неуротичара након рата.

Драгољуб Јовановић наводи да је тај феномен представљао изузетан медицински, војнички и морално-политички проблем. „Долазећи са свих страна, у групама по 10–15, они су за кратко време преплавили једно овакво релативно мало одељење. Феноменолошки јасно је било да су по среди психогене-хистериформне реакције, неурозе у вези са нечувеним напорима у редовима НОБ, тешким доживљајима и личним конфликтним ситуацијама.“

Лечење психотерапијом и „психофизикалном“ терапијом (сугестивна апликација фарадске струје и високофреквентних таласа) није дало очекивани успех. На састанцима са управом Главне војне болнице и Санитетским одељењем Министарства народне одбране, питање смештаја на одељењу изнудило је формирање Центра за смештај и лечење „ратних психонеуротичара“ при душевној болници у Ковину. У том центру радили су пуковник др Исидор Леви, др Хуго Клајн и др Штефан Бетлахјам. Ни то, нажалост, није дало одговарајуће резултате: пацијенти су заузимали одбојан и агресиван став.

Са 1.067 хоспитализација „психонеуротичара“ у 1945. години број је нагло опао на свега 59 у 1946. години. Осека пријема наступила је средином 1946. и коинцидирала је са масовним демобилисањем, решавањем личних и службених проблема тих људи и уласком у мирнодопски живот.

Одељење за живчане и душевне болести је прве три године после ослобођења било препуњено болесницима и просечно бројно стање хоспитализованих кретало се до сто болесника. Поред психонеуротичара, ту су били и борци са ратним повредама и обољењима периферног нервног система. Како није било довољно постеља, примани су само они са последицама повреде мозга и кичмене мождине, односно непокретни. Остварена је добра сарадња са неурохирурзима ради ревизије повређених нерава и покушаја са неурорафијом. Резултати излечења оцењивани су доста повољно. Многи борци били су оспособљени за поновно враћање у јединице. Овако интензиван рад потрајао је све до 1947. године.

Када је главни талас болесника био збринут под руководством и у организацији др Тасића, он је демобилисан крајем 1945. године.

Оснивачу и утемељивачу војне неуропсихијатрије др Тасићу припадају највеће заслуге за стечени углед и велики радни допринос санитетској служби до Другог светског рата.

Крајем 1945. године за новог начелника Одељење за живчане и душевне болести постављен је мајор др Драгољуб Јовановић (1900–1960).

Одељење за живчане и душевне болести било је у истој згради, а на првом спрату формиран је Нервни одсек са физикалном терапијом. Међутим, неурологији

су много недостајала савремена помоћна средства за проширену дијагностику, која је све више примењивана у великим центрима у иностранству. На одељењу се тек 1947. године започело са нормалним мирнодопским радом.

Од 1947. године на Психијатријском одсеку почела је да се примењује терапија инсулинским комама (примењивала се краћи период), а од 1949. и електроконвулзивна терапија (ЕКТ), која се и данас примењује.

Постепено је на специјализацију пристизала велика група лекара: др Владослав Клајн, др Мира Врабић, др Никола Семзе, др Ал-

Пуковник проф. др Драгољуб Јовановић (1900–1960), начелник Одељења за душевне и живчане болести (1945–1950)

МЕЂУ ПРВИМА

Доктор Драгољуб Јовановић рођен је 9. септембра 1900. године у Београду. Медицински факултет завршио је 1927. у Београду, а од 1928. године је у војној служби најпре као трупни лекар, а од 1931. као секундарни лекар на Унутрашњем одељењу Главне војне болнице. Специјалистички испит из неуропсихијатрије положио је 1936. године. Од 1939. до почетка Другог светског рата налазио се на дужности шефа Одсека за нервне болести Унутрашњег одељења Сталне војне болнице Треће армијске области у Скопљу. Иако са више афинитета за неурологију, он је био врстан зналац и подједнако компетентан у области неурологије, клиничке психијатрије и војне неуропсихијатрије. Био је месец дана на студијском боравку у Бечу на неуропсихијатријској клиници код професора Хофа и потпуно је прихватио стил рада бечке школе.

Био је секретар Удружења неуропсихијатара Југославије и почасни члан Француског неуролошког удружења. Приликом стварања Војномедицинске академије ЈНА 1950. године, др Драгољуб Јовановић је међу првима примљен за доцента неуропсихијатрије и био је један од оснивача Већа наставника ВМА. За редовног професора неуропсихијатрије у ВМА изабран је 1957. године. Пуковник др Драгољуб Јовановић изненада је преминуо марта 1960. године, не дочекавши пензију.

Терапија инсулинском комом почела је да се примењује 1947. (лево), а електронвулзивна терапија 1949. године (десно)

фред Најфелд, др Бранко Кандић, др Бранко Свећенски, др Бранко Грбеша, др Максим Штернић. До 1955. године специјализацију је завршило десет лекара.

Прва неуропсихијатријска служба у ваздухопловству формирана је у саставу Ваздухопловномедицинског института (ВМИ) 1945. године. Две године касније формирана је и психолошка служба. Рад тих служби био је најпре, због своје специфичности (борбена употреба авиона, сигурност летења, селекција људства), непознат широј стручно-научној јавности. Педесетих година прошлог века стручњаци из Ваздухопловномедицинског института почели су се више повезивати са осталим установама у земљи и иностранству и њихови радови су убрзо постали познати, цењени и цитирани.

КЛИНИКА ЗА ЖИВЧАНЕ И ДУШЕВНЕ БОЛЕСТИ ВМА (1950–1983)

Оснивањем Војномедицинске академије 1950. године Одељење за живчане и душевне болести Главне војне болнице преименовано је у Клинику за живчане и душевне болести, чешће називаном Неуропсихијатријска клиника. У старој згради побољшани су услови за нормалан рад и повећан је капацитет смештајних могућности са 60 на 90 постеља. У оквиру Клинике проширене су могућности електродијагностике и физикалне терапије набавком нове опреме. Те 1950. године ВМА је добила и електроенцефалографски (ЕЕГ) апарат, који је прве две године био на Радиолошком институту.

Ментална хигијена, као медицинско превентивна дисциплина, први пут организовано почиње свој рад у Војсци 1957. године, када је основано Одељење за примењену психологију и менталну хигијену у ВМА. То одељење настало је из жеље да се војнички састав расподељује на одговарајуће дужности према својим ментално-хигијенским способностима и професионалној обучености.

За начелника Клинике за живчане и душевне болести постављен је потпуковник др Драгољуб Јовановић. Неуропсихијатријску клинику формацијски су чинили

Психијатријско одељење са 50 и Неуролошко одељење са 40 постеља, Неуропсихијатријски кабинет и Општи одсек. Од лекара специјалиста на одељењу је била само др Милица Николић, а на кабинету мајор др Радослав Рајић. На специјализацију је касније дошла и др Милица Миџор.

У настојању да се побољша та ситуација и подигне ниво стручног рада велика пажња посвећена је школовању нових лекара. Тако је др Бранко Грбеша, који се почео бавити ЕЕГ-ом, био упућен најпре у Беч код професора Хофа, а затим у Лондон код др Коба. Касније је др Грбеша изабран за доцента и постављен за начелника Неуролошког одељења. На тој дужности остао је све до 1963. године.

Клиничка обрада болесника постепено је проширивана и усавршавана, мада су историје болести све до 1960. године писане руком. У сарадњи са Радиолошким институтом и Неурохируршким одељењем тимски су се почели обрађивати и деликатнији неуролошки синдроми и обољења. Поред пнеуоенцефалографије, каротидне и вертебралне ангиографије, све више су се користиле електрофизиолошке дијагностичке методе, односно ЕЕГ. Нови дванаестоканални ЕЕГ апарат марке Alvar набављен је 1960. године, а нешто касније још један ЕЕГ марке Hellige.

Током 1959. године на Клиници је укупно било хоспитализовано 1.329 болесника, од којих је половина била на Неуролошком одељењу. Захваљујући издашном пријему цивилних лица обезбеђена је разноврсност неуролошке патологије, што је било од велике користи за лекаре на специјализацији и вежбе студентата медицине Медицинског факултета у Београду. Те године било је 12 група студената медицине. Свака од њих састојала се од 22 студента, а све групе су имале по 12 вежби из неуропсихијатрије у летњем и зимском семестру.

Период после 1960. године био је врло динамичан. За начелника Клинике постављен је пуковник доцент др Бранко Кандић (1919–1994), ранији начелник Психијатријског одељења. Начелник психијатријског одељења постао је доц. Гојко Капор, а др Вера Марчетић била је прво грађанско лице постављено на рад у Клиници. Све чешће лекари Клинике објављивали су своје радове у часописима и учествовали на домаћим и страним конгресима. Врло често је неко од лекара упућиван на стручно усавршавање у иностранство. Обављано је око 20–50 судско-психијатријских експертиза годишње, а 1969. године чак 119.

Психијатријско одељење у то време постаје референтно у области форензичке психијатрије, а уз знатан допринос изради доктринарних ставова из ратне психијатрије, почиње да се примењује и митигирани ЕКТ (под анестезијом). У том периоду одбрањене су и прве докторске дисертације из области психијатрије. Радови су били посвећени проблемима психопатије у војној средини, личности pilota и отпорности према страху од летења, истраживан је ефекат психоактивне супстан-

ЗНАЧАЈНА УЛОГА ДОКТОРА КАНДИЋА

Доктор Бранко Кандић рођен је у Колашину. Студије медицине у Београду прекинуо је са избијањем Другог светског рата и као првоборац отишао у партизане, где је обављао различите дужности – од болничара до референта санитета у санитарским јединицама Генералштаба. Започете студије завршава 1949. године, уз награду Универзитета за постигнуте успехе. По личном опредељењу психијатар динамске оријентације, после вишемесечних усавршавања у САД и Лондону подједнако је омогућавао развој и психијатрије и неурологије. Као енергична личност, лекарима на специјализацији посвећивао је велику пажњу и обезбедио је да специјалисти из армијских болница полажу специјалистичке испите на ВМА. У испитној комисији редовно су била по два професора са Неуропсихијатријске клинике Медицинског факултета – Урош Јекић, Јован Ристић, Боровоје Радојичић, Јелена Госпавић. Сваке године организовао је систематске анализе рада Клинике и семинаре о појединим темама ради усаглашавања и формирања заједничких ставова о појединим областима и увођења новина.

Генерал-мајор
проф. др Бранко Кандић, начелник
Клинике за душевне и живчане
болести (1960–1974)

це ЛСД, те структура личности као етиолошки фактор повређивања на раду.

У извештајима из педесетих година прошлог века наводи се да у дијагностиковању и терапији, уместо дотадашњег класичног конституционалистичког психијатријског приступа, почињу превладавати принципи динамске психијатријске

школе, уз уважавање принципа психолошке условљености у психопатологији. У соматотерапији су се збиле значајне, готово револуционарне промене. Врло брзо по увођењу транкилизера ларгактила и серпасила у лечењу психоза и мепробамата у лечењу неуроza уочена је њихова компаративна предност у односу на дотадашње методе соматотерапије. Редовно су почели да се одржавају клинички семинари и предавања у школи активних и резервних санитарских официра. Побољшање кадровске ситуације карактерише повећање броја спе-

цијалиста и специјализаната као и почетак рада клиничког психолога и социјалног радника од 1965. године.

У првој половини шездесетих година почиње да се практикује групна и радна терапија. Највећи број стручних и научних радова био је везан за особине и ефикасност нових психофармака. Стручни тим Клинике био је састављен од 10 лекара, два психолога и једног социјалног радника. У том периоду, углавном радовима лекара из Клинике, нарочито самог проф. др Бранка Кандића, формулисани су доктринарни принципи наше ратне психијатрије, од којих су већина и данас актуелни. Средином педесетих година почео је са радом и Кабинет Неуропсихијатријске клинике ВМА са једним лекаром (др Радослав Рајић), на коме је обављано 10.000–15.000 прегледа годишње (од чега око 6.000–8.000 систематских прегледа).

Одељење за примењену психологију и менталну хигијену прерасло је 1962. године у Институт за примењену психологију и менталну хигијену у ЈНА, а оснивач је био пуковник професор др Бранко Свећенски. Активност Института проширена је и на област социјалне психопатологије. Од Института за примењену психологију и менталну хигијену у ЈНА, 1969. године формирана су два самостална одељења: Одељење за менталну хигијену при ВМА и Одељење за селекцију и класификацију људства при Трећој управи Генералштаба. Крајем 1969. године Одељење за менталну хигијену спаја се са Одељењем за здравствено васпитање. У периоду од 1970. до 1972. године новоформирано Одељење наставља рад на задацима менталне хигијене и здравственог просвећивања у ЈНА, а 1972. прерасло је у Институт за менталну хигијену и здравствено просвећивање ВМА. Начелник новооснованог института био је генерал-потпуковник проф. др Томислав Кроња до 1972. године, а затим је дужност начелника Института преузео пуковник проф. др Миленко Јовићевић, који је остао ту до 1981. године.

На Неуролошком одељењу такође је дошло до великих промена. Доцент др Бранко Грбеша је на лични захтев отишао са Клинике 1963. године, јер је изабран за шефа Неуропсихијатријске клинике Медицинског факултета у Нишу, где је касније биран за декана Факултета и ректора Универзитета. По одласку др Грбеше за начелника Неуролошког одељења постављен је пуковник др Жељко Лесић, који је до 1963. године и скопског земљотреса био начелник неуропсихијатријског одељења Армијске болнице Треће армијске области.

Ради увођења новина у неурологији 1966. године отворене су по једна лабораторија за ЕЕГ и ЕМГ и једна мала соба за обраду података и администрацију, те још једна ЕЕГ лабораторија у подрумском делу зграде. Марта 1967. године започело се са ЕМГ-ом. За начелника Лабораторије за ЕЕГ и клиничку неурофизиологију, која је 1970. године преименована у Одељење за клиничку неурофизиологију са статусом треће организационе јединице Неуропсихијатријске клинике, постављен је др Драгољуб Ђорђевић.

НАУЧНОИСТРАЖИВАЧКИ РАД ДР КАПОРА

Доктор Гојко Капор рођен је у Мириловићима код Билеће у Херцеговини. Основну школу похађао је у Мостару и у Нишу, где је завршио и гимназију као најбољи ђак у генерацији. Медицински факултет у Београду уписао је 1939. године. Због рата и окупације прекида студије 1941. године и одлази у Ниш, где ради у Грађанској болници као лекарски помоћник све до 1943. године. Тада је ухапшен због учешћа у илегалном ослободилачком покрету и затворен у логору у Смедеревској Паланци. Ту је организовао бекство групе логораша и прикључио се партизанском покрету. По завршетку рата наставио је студије на Медицинском факултету у Загребу и дипломирао 1948. године. Убрзо после дипломирања на Медицинском факултету започео је студије психологије на Филозофском факултету у Загребу, а завршио их је 1951. године.

Специјализацију из неуропсихијатрије завршио је 1953. године. Каријеру специјалисте започео је у Ваздухопловном медицинском институту, где је провео седам година, а за то време припремио је и докторску дисертацију „Личност и отпорност према страху од летења код пилота“, коју је одбранио 1960. године. Била је то прва докторска дисертација из психијатрије на Београдском универзитету. Убрзо потом наставља свој рад на Војномедицинској академији у Београду, где је постављен за начелника Одељења за психијатрију, Клинике за душевне и живчане болести. За редовног професора изабран је 1972. године.

Самостално или са сарадницима објавио је више од 130 стручних и научних радова, осам поглавља у монографијама и уџбеницима и четири књиге – „Ментална хигијена“ (1960), „Анксиозности и неуроза“ (1961), „Психијатрија или поремећаји личности“ (1980), „Војна психијатрија“ (1982).

Током свог стручног рада бавио се изучавањем проблема из више области психијатрије и психологије, као што су стрес, траума, психотерапија, психофармакотерапија, судска психијатрија, психометрија. За редовног члана Медицинске академије Српског лекарског друштва изабран је 1979. године. За свој допринос науци добио је три велике награде: 1980. године Октобарску награду града Београда за књигу „Психопатије или поремећаји личности“, 1982. године награду „22. децембар“ за књигу „Ратна психијатрија“, а 1994. године на предлог Медицинске академије Награду за научноистраживачки рад Српског лекарског друштва за целокупни научноистраживачки рад у медицини.

Пуковник проф. др Гојко Капор (1920–2000), начелник Клинике за душевне и живчане болести ВМА (1975–1983)

Увођењем нових неурофизиолошких метода остварен је квалитетно велики корак напред у развоју неурологије. Поред детекционе ЕМГ, мерена је и брзина провођења периферних живаца, а испитивано је и функционално стање фацијалног живца.

Доктор Ђорђевић је 1973. године одбранио и докторску дисертацију на Неуролошкој клиници у

Љубљани са темом о електрофизиолошком испитивању функције фацијалиса. Као први електроенцефалографиста, радиолог пуковник др Милован Ђурчић објавио је 1952. године први рад у земљи о ЕЕГ променама код епилепсије и тумора мозга.

Почетком седамдесетих специјализацију су завршили др Драгиша Вучетић, др Станислав Никић, др Станојевић Гвозден, а нешто касније др Милун Јововић и др Бранко Матијаш.

Када је 1974. године генерал-мајор професор др Бранко Кандић отишао у пензију, за начелника Клинике за душевне и живчане болести именован је пуковник професор др Гојко Капор.

После одласка др Лесића за начелника Неуролошког одељења 1973. године постављен је потпуковник доц. др Драгољуб Ђорђевић.

У то време поново је актуелизована изградња нове ВМА. Поред задатака у обради и лечењу хоспитализованих болесника, рада са специјализантима и у Санитетској официрској школи, ангажовања у међуклиничкој конзилијарно-консултативној служби, као и у посебној конзилијарној служби на нивоу ВМА за високе савезне функционере и стране дипломатске представнике, било је доста обавеза и у разним комисијама, укључујући и Главну војнолекарску комисију. У таквој ситуацији наглашена су два приоритета: прво, одржати што виши ниво стручног рада у клиничкој обради болесника и друго, благовремено извршити све потребне припреме и обезбедити што боље услове за рад у новој ВМА.

Закључено је да ће Клиници за неурологији бити потребне две стандардне болесничке јединице са по 24 постеље, односно укупно 48 постеља. За Одељење за клиничку неурофизиологију, које је било лоцирано у делу за функционалну дијагностику ВМА, уместо дотадашње три лабораторије (две за ЕЕГ и једна за ЕМГ) пла-

нирано је десет лабораторија, од чега три са Фарадеевим кавезом.

Предложено је да Клиника за психијатрију има два болничка одељења (за лечење пацијената мушког и женских пола) и Дневну болницу, као и Институт за менталну хигијену, који би се бавио превенцијом менталног здравља. Укупан број постеља био би 48, од тога 30 за мушко одељење, а 18 за женско одељење Клинике за психијатрију.

За амбулантне болеснике, који су до тада збрињавани у скученим просторијама, предвиђало се да то буде заједничка служба за неуролошке и психијатријске пацијенте у оквиру Поликлинике ВМА, па је планирано седам просторија, од чега пет лекарских ординација.

Када је 1975. и 1976. године на специјализацију из неуропсихијатрије дошла већа група трупних лекара, посвећена им је највећа пажња. Били су то др Ацо Јовичић, др Перо Умићевић, др Божидар Миљановић, др Зоран Војић, др Милоје Прерадовић, др Братислав Магдић, др Стево Ерор и др Милан Макевић. Пресељењем у нову зграду ВМА 1982. године, створени су услови за формирање самосталне Клинике за психијатрију и самосталне Клинике за неурологију. Клинике су основане 1983. године. Оне до данас заједно чине групу неуропсихијатријских клиника, која је одвојена од интернистичких и хируршких клиника.

САМОСТАЛНА КЛИНИКА ЗА НЕУРОЛОГИЈУ ВМА (1983–2017)

Самостална Клиника за неурологију ВМА формирана је 27. јуна 1983. године и њен први начелник био је пуковник проф. др Драгољуб Ђорђевић. Од Неуролошког одељења основана су два клиничка одељења, у којима се хоспитализују неуролошки болесници, а као треће придодато им је Одељење за клиничку неурофизиологију.

У периоду стварања и „сазревања“ Клиника за неурологију ВМА имала је добар тим специјалиста, већ искусних неуролога, које је предводио пуковник проф. др Драгољуб Ђорђевић. Били су то потпуковник доц. др Ацо Јовичић, пуковник примаријус др Драгиша Вучетић (поч), потпуковници др Братислав Магдић, др Перо Умићевић, др Милан Макевић, цивилно лице др сц. мед Ђорђе Богуновић и неколико млађих лекара – првих дама које је

Клиника за неурологију тада имала. Биле су то цивилна лица др Мирјана Томовић и др Весна Иванишевић, које су по завршетку специјализације постале стални део колектива.

У то време у Одељење за клиничку неурофизиологију стижу и стручна „појачања“, најпре цивилно лице примаријус др Миливоје Михајловић (поч), врстан електроенцефалографер и епилептолог, затим и два врсна неурофизиолога Драгица Гајић и Жужа Сперанца. Јанура 1985. године том тиму се придружује и мајор др Стеван Петковић, специјалиста неуропсихијатар.

Не треба заборавити ни изврсну екипу медицинских техничара које је предводила искусна Митра Кецојевић, војни службеник друге класе, као и послужиоце болесника (болничаре), који су носили главни терет у примени терапије и нези болесника, а по чему је ова клиника била изузетно цењена и препознатљива. Упркос лечењу великог броја тешких и непокретних болесника, није се „памтио“ ниједан случај појаве „декубитуса“ код ових болесника. Такође, стопа морталитета болесника у том периоду била је изузетно ниска, што је указивало на квалитетан ниво лечења неуролошких болесника.

Постојао је изванредан спој неуролога – искусних клиничара старијег кова, какав је био пуковник проф. др Д. Ђорђевић, који је главну пажњу посвећивао минучиозном неуролошком и клиничком налазу код болесника, и неуролога какав је био потпуковник доц. др Ацо Јовичић, који је све више афирмисао патофизиолошка сазнања и савремену дијагностику у клиничкој пракси.

Како је временом у струци постајало неопходно уже усмерење и опредељење, јер се неурологија развијала великом брзином, а поштујући и неке личне афинитете, одређени су носиоци појединих ужих области неурологије у оквиру клинике. Тада је у Одељењу за клиничку неурофизиологију ВМА уведена прва квантитативна компјутерска анализа ЕЕГ сигнала (тзв. картографија) у Југославији, као и дуготрајно вишечасовно ЕЕГ снимање болесника („холтер-ЕЕГ“, видео-ЕЕГ) и анализа електроенцефалограма током спавања (тзв. полисомнографија).

Године 1981. први снимак соматосензорних евоцираних потенцијала (ССЕП) у Београду направио је потпуковник др Д. Вучетић на четвороканалном ЕМГ апарату DISA. Визуелни евоцирани потенцијали (ВЕП) снимљени су на двоканалном ЕМГ апарату Medelec MS 92.

Након стручног усавршавања потпуковника доц. др А. Јовичића (Newcastl, Енглеска, 1983) долази до увођења наведених модалитета ЕП као рутинских метода у клиничку праксу. Такође, по доласку потпуковника др С. Петковића са стручне едукације (у Институту за клиничку неурофизиологију у Љубљани, 1988) уводи се већи број нових ЕМГ метода, први пут на ВМА, а неке од њих се први пут примењују и у тадашњој Југославији (електромиографија сфинктерских мишића, примена ССЕП са нивоа n. pudendus, електромиографија, jitter одређивање територијалне густине мишићних влакана).

Пуковник проф. др Драгољуб Ђорђевић, начелник Клинике за неурологију ВМА (1984–1989)

Генерал-потпуковник проф. др Ацо Јовичић, начелник Клинике за неурологију ВМА (1990–1993)

Након пензионисања пуковника проф. др Д. Ђорђевића, за начелника клинике постављен је пуковник проф. др Ацо Јовичић.

У периоду 1989–1993. долази до бурних друштвених промена, распада СФРЈ, успостављања нове државе СРЈ (1992) и реорганизације ЈНА у Војску Југославије. Распламсава се грађански рат на територији Хрватске и БиХ, долази до масовног страдања становништва и појаве великог броја повређених и оболелих (п/о) на поменутих територијама, у чијем збрињавању ВМА игра одлучујућу улогу. Формирају се мобилни хируршки и неуропсихијатријски тимови, који су на лицу места збрињавали повређене и оболеле и евакуисали их на ВМА, у којој је тих година збринуто на хиљаде повређених и трауматизованих.

Овај рат је окончан Дејтонским споразумом 1995. године, када долази до развоја неуролошке службе у ВМА.

Пуковник проф. др Ацо Јовичић постављен је на место заменика начелника ВМА (1993), а потом и за начелника ВМА и начелника Санитетске службе Војске Србије и Црне Горе. Пензионисан је у чину генерал-потпуковника. Професор Јовичић несекундарно наставља да помаже и промовише научно-публицистичку делатност, и то је период када се покреће највећи број оригиналних истраживања у којем учествују специјалисти Клинике за неурологију. То је време које де-

Пуковник проф. др Перо Умићевић, начелник Клинике за неурологију ВМА (1993–1998)

финитивно означава промоцију младих људи и њихово активно помагање и промовисање, што је и сада стратешко опредељење Клинике.

Након постављења пуковника проф. др Аце Јовичића за заменика начелника ВМА (1993), начелник Клинике за неурологију постаје пуковник доц. др Перо Умићевић, који је на тој дужности провео пет година.

У том периоду на Клиници за неурологију након специјализације остају мајор др Владо Савановић (од 1991) и цивилна лица др Весна Мартић и др Драгана Марић (од 1992), а током 1993. на специјализацију из неурологије долази неколико младих лекара, који данас чине окосницу неуролошке службе на ВМА: капетан прве класе др Ранко Раичевић и цивилна лица др Тихомир Илић, др Драгана Ђорђевић, а годину дана касније и цивилна лица др Евица Динчић и др Весна Чедић.

За начелника неуропсихијатријског кабинета Поликлинике ВМА постављен је потпуковник др Милан Макевић, а за начелника Одељења за клиничку неурофизиологију потпуковник др Стеван Петковић. Исте године ВМА напушта цивилно лице доц. др Весна Иванишевић, која одлази у иностранство, а 1996. и цивилно лице др сц. мед. Ђорђе Богуновић, који је пензионисан због болести (којој је, нажалост, подлегао неколико година касније). Крајем 1996. члан колектива Клинике постаје цивилно лице др Топлица Лепић, специјалиста неуролог.

Одељење за клиничку неурофизиологију добија инжењера Милована Рибића (1990), који је представљао значајну стручну карику у неурофизиолошком ланцу ВМА. Његов рад обележен је значајним иновацијама у организационом и стручном раду Одељења – уводи се компјутерска администрација пацијената, створена је база података прегледаних болесника, олакшано одржавање опреме, као и научноистраживачки рад.

Начелник Клинике 1998. постаје пуковник доц. др Братислав Маглић, уместо пуковника проф. др П. Умићевића, који је постављен на дужност председника Главне војнолекарске комисије.

Након изненадне смрти, колектив децембра 1998. напушта примаријус цивилно лице др Миливоје Михај-

Пуковник проф. др Братислав Маглић, начелник Клинике за неурологију ВМА (1998–2001)

Након изненадне смрти, колектив децембра 1998. напушта примаријус цивилно лице др Миливоје Михај-

ловић, руководилац ЕЕГ лабораторије и успешне југословенске ЕЕГ школе на ВМА, а у Одељење за неурофизиологију 1999. примљен је цивилно лице др сц. мед. Ненад Рајшић, специјалиста неуропсихијатар и субспецијалиста клиничке неурофизиологије.

Упркос великим друштвеним тешкоћама, у овој деценији (1991–2001) долази до значајних кадровских и персоналних промена унутар Клинике, али и до врхунске техничке опремљености, пре свега неурофизиолошке дијагностике, као и снабдевања најсавременијим лековима, што је омогућило спровођење значајних научноистраживачких пројеката. У том периоду лекари Клинике за неурологију одбранили су највећи број магистарских тема и докторских теза, по чему је та клиника постала водећа на ВМА. Најзаслужнији за то је дугогодишњи начелник ВМА генерал-потпуковник др Ацо Јовичић, који је, с једне стране, као неуролог одржавао непрекидни контакт са Клиником за неурологију, а с друге стране, као неурофизиолог и руководилац ВМА и Наставно-научног већа ВМА био у позицији да многим на неки начин помогне, што је и најчешће несебично чинио.

КЛИНИКА ЗА НЕУРОЛОГИЈУ ДАНАС И ЊЕНЕ ПЕРСПЕКТИВЕ

Новембра 2001. на место начелника Клинике постављен је потпуковник доц. др Ранко Раичевић. Тако је Клиника за неурологију добила првог специјалисту неуролога за начелника Клинике.

Почетком 2001. године пензионисан је пуковник прим. др Д. Вучетић, а крајем 2000. ВМА је напустио потпуковник др В. Савановић. Крајем 2006. у пензију одлазе пуковник проф. др Стеван Петковић и главни медицински техничар Клинике Светлана Ђурић.

Значајан допринос служби неурофизиологије дали су лекари Института за ваздухопловну медицину пуковник др Звонко Шундрић (електроенцефалографија) и цивилно лице др Снежана Станковић, која је накнадно постављена на то одељење као неуролог-неурофизиолог. Године 2004. на Клинику за неурологију примљени су мајор др Ђоле Јекић и цивилно лице др Смиљана Поповић, који по завршеној специјализацији остају стални чланови колектива.

Из наредне генерације лекара на специјализацији на Клиници за неурологију остају официри капетани др Жељко Крсмановић, др Жељко Бошковић и др Бобан Лабовић, а нешто касније и капетан др Бојан Јовановић.

У том периоду долази до значајних организацијско-формацијских промена на ВМА, тако да се формира Функцијска дијагностика за неурологију у оквиру Дијагностичко-поликлиничког центра, а на место начелника постављен је капетан прве класе проф. др Тихомир Илић. Главни медицински техничар клинике је виши медицински техничар Данијел Мајсторовић, док је за начелника Кабинета за неурологију Функцијске

дијагностике постављен пуковник др Миливоје Зечевић из ВМЦ Карабурма.

Тај период обележава и значајна публицистичка делатност и рад на истраживачким пројектима и клиничким истраживањима, по чему Клиника за неурологију постаје препознатљива у ширим оквирима. Начелник Клинике за неурологију проф. др Ранко Раичевић изабран је за генералног секретара Удружења неуролога Србије и Црне Горе, сада Србије, а такође и за председника Неуролошке секције Српског лекарског друштва. У том периоду изабран је и за председника Етичког одбора ВМА и члана Управног одбора Лекарске коморе Србије. Све то индиректно представља признање војној неурологији, а посебно Клиници за неурологију ВМА.

Посебно место у развоју неурологије има почетак рада Одељења ургентне неурологије са Јединицом за мождани удар, која је за неколико година рада по резултатима у самом врху таквих установа у Србији, а сада по свим елементима одговара Напредној јединици ургентне неурологије. По отварању тог одељења, као појачање сталном кадру Клинике, долазе цивилна лица мр сц. мед. Снежана Чолић и др Сања Пејовић. Доктор Ђоле Јекић напушта Клинику и прелази у Клинички центар Крагујевац, а др Миливоје Зечевић одлази у пензију.

У протеклих пет година још једна генерација младих лекара специјалиста постала је део Клинике за неурологију: мајори др Александар Марковић и др Виктор Пасовски и цивилна лица др Мирјана Стојковић и др Марија Грунауер.

Клиника за неурологију, и поред значајног подмлађивања кадра, има значајне организационо-формацијске капацитете са могућностима даљег унапређивања рада, како на пословима лечења, тако и на пољу научноистраживачког рада.

Клинику и данас чине три клиничка одељења – два са по 24 постеља и треће, Одељење ургентне неурологије, са осам постеља, те дијагностички сегмент – Функцијска дијагностика за неурологију.

Значајно подмлађен кадар је упркос младости достигао завидан стручни и научни ниво, са великим публицистичким доприносом (др Ранко Раичевић био је аутор године у „Војносанитетском прегледу“ за 1998, 1999, 2000. и 2002. годину, а 2001. и аутор године на срп-

Пуковник проф. др Ранко Раичевић, начелник Клинике за неурологију и начелник Групе НПС клиника

ском језичком подручју), уз експанзију неурофизиолошке и неуросонолошке дијагностике, којом су овладали готово сви клинички специјалисти неуролози и њену врхунску опремљеност. Већи број реализованих научноистраживачких пројеката, велики број стручних радова публикованих у домаћим и страним часописима, завидан број наставника и велики број младих лекара на специјализацији гарант су будућности неурологије на ВМА.

Као резултат тога проистекло је признање неуролошке заједнице у Србији, која је 2015. на скупштини Друштва неуролога Србије једногласно изабрала пуковника проф. др Ранка Раичевића за председника Друштва неуролога Србије. Осим тога, Клиника за неурологију је 2016. изабрана за најбољу организациону целину на ВМА.

Проф Ранко Раичевић је на предлог Владе Републике Србије изабран за члана Централне комисије за лехове РФЗО-а.

Значајну улогу у развоју Клинике имале су и многобројне генерације медицинских техничара, послужилаца болесника и администратора, чији су рад и залагање омогућили да неуролошка и психијатријска служба војног здравства буде увек пример хуманости и стручности и непроцењивог самопрегора. То је и суштински тачно, јер по природи испољавања неуролошких и психијатријских поремећаја, лекови и дијагностика немају много смисла без врхунске неге, хуманог поступања и емпатије, што рад медицинских техничара и послужилаца болесника чини веома значајним.

Пуковник проф. др Крсто Вујошевић (1921–2001), начелник Клинике за психијатрију ВМА (1984–1986)

САМОСТАЛНА КЛИНИКА ЗА ПСИХИЈАТРИЈУ ВМА (1984–2017)

Формирањем Војномедицинске академије 1950 године, Психијатријско одељење је одвојено од Неуролошког и до оснивања самосталне Клинике за психијатрију 1982. године начелници Психијатријског одељења били су др Мира Врабич, др Бранко Кандић, др Гојко Капор и др Крсто Вујошевић.

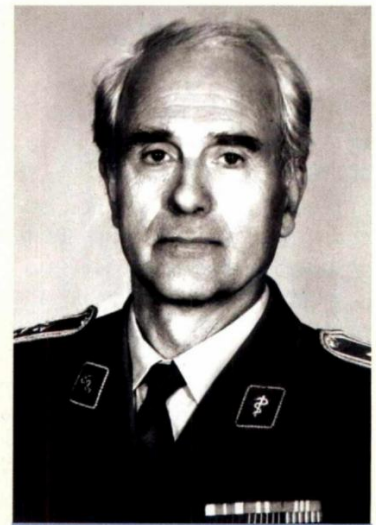
Први начелник самосталне Клинике за психијатрију био је пуковник проф. др Крсто Вујошевић.

Основана је и диспанзерска служба, уз интензивније укључивање психолога у психотерапију на одељењима. Почеком осамдесетих година специјализацију су завршили цивилна лица др Александар Јанча и др Војислав Недељковић. У клиници су у то време почели радити др Вера Марчетић, др Мирјана Марковић, др Војислав Новичић и др Миодраг Благојевић, психолози Нелка Богетић, Даница Грива и Нада Половина и социјални радник Благоја Јаневски.

Сарадња са лабораторијским службама и институцијама на ВМА омогућила је научна истраживања у области биохемијских поремећаја код психотичних и афективних поремећаја. Она је допринела завршетку докторске дисертације која се бавила испитивањем предвиђања клиничке ефикасности антипсихотика код акутних психоза (1986), истраживана је личност алкохоличара, односно улога и однос емоција и когнитивних способности у функционисању личности алкохоличара (докторска дисертација 1984).

Начелник Клинике за психијатрију од 1987. до 1994. године био је пуковник професор др Станислав Никић.

Ратна догађања деведесетих година 20. века Клиника за психијатрију дочекала је спремно, у чему су помогла и искуства стечена у Другом светском рату. Прилив пацијената у Клинику био је изузетно велик, те је било потребно брзо пружање по-

Пуковник проф. др Станислав Никић (1936–2017), начелник Клинике за психијатрију ВМА (1986–1994)

ПСИХИЈАТАР И ПОЕТА

Пуковник проф. др Станислав Никић рођен је 1936. године у Доњем Вуковском код Купреса. Гимназију је завршио у Бачкој Паланци, а Медицински факултет 1963. у Београду. Од 1964. до 1970. био је трупни лекар у Гарнизону амбуланти у Тузли. Специјализацију из психијатрије завршио је 1973. године. Био је први начелник Дневне болнице. Професор Никић је био и члан Удружења књижевника Србије. Аутор је четири стручне књиге и неколико белетристичких и поетских дела.

моћи, у складу са принципима ратне психијатријске доктрине.

Скоро сви лекари Клинике за психијатрију били су повремено ангажовани на терену, често и у борбеној зони, у бригадним санитетским станицама. Тежиште рада психијатара и психолога померено је ка области менталних поремећаја изазваних стресом, односно ка акутном стресу и посттрауматском стресном поремећају. Радећи са војницима и људима који су били изложени траумама, као и са онима који су били у логорима, и сами психијатри су били изложени секундарној трауматизацији.

Специјализацију из неуропсихијатрије у том периоду завршили су: капетани др Витомир Вучетић, др Предраг Миљановић, др Тибор Сабо, др Милош Ајдиновић, др Недељко Бјелица, др Радомир Танчић, др Петар Никић, др Милутин Миљевић, др Миливоје Зечевић, др Жарко Каменица, те др Јасна Стојнић, др Бранка Ристић, др Јелица Величковић, др Весна Бућан, као и један број лекара из република бивше СФРЈ који су наставили своје професионалне каријере у матичним срединама.

Такође, у том периоду, специјализацију је завршила и генерација лекара која је у наредним деценијама чинила окосницу професионалних, руководећих, научних и наставних активности Клинике за психијатрију: капетан др Радомир Самарцић, др Гордана Мандић Гајић, др Гордана Дедић, мајор др Мирослав Радовановић и капетан др Жељко Шпирић.

Од 1981. до 1990. на дужности начелника Института за ментално здравље био је пуковник прим. др Стеван Петровић, а од 1990. до 1999. пуковник проф. др Братислав Петровић. Током десет година ратних сукоба сви чланови Института били су изузетно ангажовани на решавању проблема ратног психотрауматизма, нарочито насталог услед тортуре у војним затворима и концентрационим логорима.

У Институту су радили психолози Илија Добривојевић, Иван Мајерле, Оливера Фајгељ Миланковић, Вера Поповић, Љиља Дивац, М. Мићовић, Радојко Миловановић, Лазар Видаковић и лекари Споменка Пророчић Живковић, Цветко Дабовић и Зоран Војић.

Током тог времена није прекидан рад са пацијентима оболелим од „класичних“ психијатријских поремећаја, нити са цивилним осигураницима.

За начелника Института за ментално здравље и здравствено васпитање 1990. године постављен је пуковник др Братислав Петровић. Чланови Института били су изузетно ангажовани на решавању проблема ратног психотрауматизма. Објавили су више од 60 радова из области ратног психотрауматизма, учествовали на стручним скуповима и конгресима.

Одбрањено је неколико докторских дисертација које су истраживале могућност краткорочне групне психотерапије у лечењу војника са неуротским реакцијама (1988) и психолошке факторе стреса у борбеним активностима (1994).

Од 1994. до 2003. начелник Клинике за психијатрију био је пуковник проф. др Милоје Прерадовић.

Клиника се све више отвара за сарадњу са клиникама и институтима на ВМА, као и са другим цивилним установама. На бројним симпозијумима и конгресима у земљи и иностранству представљају се стручни и научни радови. Због агресије НАТО-а на Југославију 1999. године, Клиника је поново прилагодила свој рад ванредним условима. Психијатри су били додатно оптерећени проценом способности мобилисаног становништва за Војску Србије. Ратни услови захтевали су брзе психијатријске интервенције у зони највећих ратних дешавања (КиМ), због чега су психијатри били на терену, у борбеној зони, у складу са доктрином ратне медицине и психијатрије.

С обзиром на претходна ратна искуства, истраживања у оквиру докторских дисертација фокусирана су на посттрауматски стресни поремећај (ПТСП)

– повезаност хроничног ПТСП и инсулинске резистенције (2003), фактори ризика за хронични ПТСП код ветерана рата (2002), али и истраживања особина личности и манифестације маладаптивних облика понашања у периоду адаптације на војну средину (1998), као и индивидуални психолошки и средински чиниоци покушаја суицида код војника (1997).

У овом периоду специјализације завршавају капетан др Звонко Шундрић (први лекар на ВМА који је завршио специјализацију из чисте психијатрије, 1996), др Душан Пауновић, др Татјана Жујовић, мајор Драган Живковић, капетани др Миливој Панић, др Братислав Живић, др Драган Ђорђевић др Радомир Трбојевић и др Јован Југовић, те цивилна лица др Тања Вуковић, др Наташа Смиљанић, др Јелена Средановић, др Благоје Куљић, др Јадранка Антонијевић, др Радица Васиљевић, др Вукица Булатовић, др Весна Тепшић, др Јелена Крстић, др Мирјана Стојковић, др Екатерина Васева. Докторка Дубравка Колунџић 1999. године завршила је две специјализације – неурологију и психијатрију.

Психолози Маријана Петровић, Влајко Пановић, Горан Кличковић, Вера Божиновић, Нада Марковић и Тања Стојановић, као и социјални радник Марина Димитријевић, примљени су у Клинику и распоређени на место својих пензионисаних колега.

Институт за ментално здравље се 1999. године трансформише у Одељење за ментално здравље и војну психологију, које улази у састав Завода за превен-

Пуковник проф. др Милоје Прерадовић, начелник Клинике за психијатрију ВМА (1994–2003)

тивну медицину ВМА, а за начелника је постављен пуковник др Мирослав Радовановић. Одељење се бави превенцијом и аутопсијом суицида у војној средини.

Начелник Клинике за психијатрију од 2003. до 2009. био је пуковник др Мирослав Радовановић.

Тај период одликује преношење искустава млађим генерацијама војних психијатара из ратне психијатрије (њених доктринарних ставова), а пренета су и искустава рада са пацијентима који су били изложене психотрауматизму. Објављене су и две монографије: „Тортура у рату, последице и рехабилитација“, 2005. године, и „Ратна психотраума српских ветерана“, 2008. године.

Пуковник др Мирослав Радовановић, начелник Клинике за психијатрију ВМА (2003–2009)

Настављена су истраживања чији је фокус био на променама карактеристика депресије код алкохоличара у апстиненцији и превенцији суицида и алкохолизма.

У овом периоду специјализацију из психијатрије завршили су: др Александар Ерор, др Звездана Стојановић, др Сања Свирчевић, др Загорка Видић, др Драгана Милованчевић, др Татјана Марић, др Верољуб Петровић, др Тања Лакковић, др Наташа

Милошевић, др Наташа Пјешчић, капетани др Слободан Јовановић, др Драган Крстић, др Миодрог Станковић, др Саша Стојановић, те др Драгица Ђурчић, др Марина Димитријевић и др Катарина Пејић Крагујевић.

Од 2005. Одељење за ментално здравље и војну психологију је у саставу Клинике за психијатрију ВМА. Рад се заснива на превенцији менталних поремећаја, амбулантном раду са активним војним лицима, који изискује примену и фармакотерапије, али и психотерапију, уз укључивање чланова породице с обзиром на услове живота и рада активног састава.

Начелник Клинике за психијатрију од 2009. до 2013. био је пуковник доц. др Радомир Самарџић.

Проширује се рад Дневне болнице, амбулантних служби, све више пажње посвећује се превенцији менталних поремећаја. Клиника за психијатрију пружа и едукацију колегама из других психијатријских установа – Клинике за психијатрију КЦ Крагујевац, Клинике за психијатрију КЦС. Када је 2011. године Висока школа ВМА прерасла у Медицински факултет ВМА Универзитета одбране у Београду, професори, доценти, аси-

стенти, научни сарадници Клинике за психијатрију укључени су у високообразовне делатности у оквиру Медицинског факултета ВМА.

У савременим условима све већи значај добија и селекција кадра, тако да се од 2011. батерија психолошких тестова „Хедоника“ користи за психолошку селекцију у склопу професионалне селекције у МО и ВС. Психолошка селекција се спроводи у четири центра: ВМА, ВБ Ниш, ВМЦ Нови Сад и ВМЦ Карабурма. У ВМА реализује се у Одсеку психолошке селекције под руководством психолога Горана Кличковића.

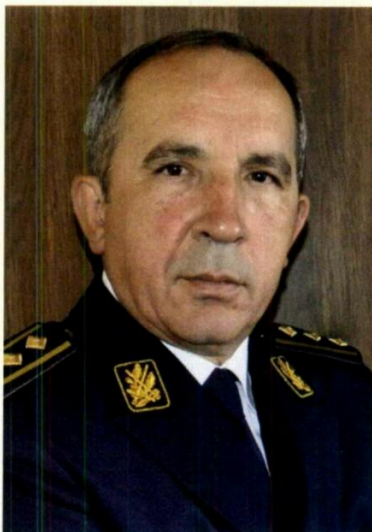
У овом периоду специјализацију из психијатрије завршили су: капетани др Дејан Дошлић, др Ненад Ненадовић, др Дејан Димитријевић, др Мирко Долић, др Данило Јоковић, др Ненад Милојковић и др Милан Ђокић. Доктор Славољуб Милојевић примљен је у стални радни однос у Дневну болницу Клинике за психијатрију ВМА.

Начелник Клинике за психијатрију од 2013. године је војни службеник проф. др Жељко Шпирић.

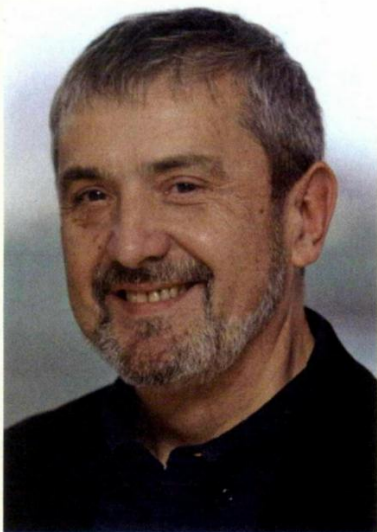
Године 2015. започет је пројекат „Арт брут студио ВМА“, у сарадњи са Удружењем „Арт брут Србија“. Пројекат је замишљен као прва етапа у оснивању сталног креативног студија при Дневној болници Клинике за психијатрију ВМА, са циљем развоја ликовног стваралаштва пацијената, као и унапређивање праксе и искуства стручног особља које се бави арт терапијом. Психолошку анализу и супервизију обавља клинички психолог Татјана Стојановић, а студио води и креира Горан Стојчетовић (дипломирани сликар и председник Удружења „Арт брут Србија“).

Професор Гордана Дедић је аутор године часописа „Војносанитетски преглед“ за 2010. годину. Аутори књиге „Суицид у војној средини“ проф. Гордана Дедић и др Миливој Панић 2017. године добили су награду за ауторски подухват Управе за војно здравство МО ВС.

Истраживања у другој деценији 21. века од ратних тема окрећу се фармакогенетици антидепресивне терапије. У сарадњи са лабораторијом за генетику ВМА испитују се и фактори ризика за психотични поремећај код активних старешина и њихова процена за Војску Србије. Интензивно се сарађује са Клиником за психијатрију

Пуковник доц. др Радомир Самарџић, начелник Клинике за психијатрију ВМА (2009–2013)

Професор др Жељко Шпирић,
начелник Клинике за психијатрију

Клиничког центра Србије и поново актуелизује питање електроконвулзивне терапије и истраживање ефекта ЕКТ на когнитивне функције.

У том периоду специјализацију је завршио капетан др Игор Радуловић, а 2017. при крају специјализације су лекари: Ивана Поповић, Марија Вранић, Благоица Старчева Арсова, Бојан Николић и

Владимир Лазаревић. Психолози Маја Матејић и Тамара Баковић примљене су у стални радни однос.

Војни психијатри и психолози по потреби су и даље ангажовани у свакој ванредној ситуацији у земљи, као што су земљотрес у Краљеву (2010), поплава у Обреновцу (2014), експлозија у Техничко-ремонтном заводу у Крагујевцу (2017). Након поплава у Обреновцу, осам психијатара Клинике за психијатрију ВМА било је ангажовано у лакој пољској болници пружајући психијатријску помоћ угроженом становништву ради што адекватнијег превазилажења стреса.

Поред ангажовања у ванредним ситуацијама, од 2005. до 2017. четири психијатара и три медицинска техничара Клинике за психијатрију били су ангажовани у међународним мировним мисијама као чланови санитетских тимова.

СТРУЧНИ РАДОВИ

Лекари Клинике за неурологију и Клинике за психијатрију објавили су више од 200 радова са SCI листе и били аутори значајних поглавља у више од 50 књига и монографија од међународног и националног значаја. Цитирани су у међународним и домаћим часописима више хиљада пута.

Када је реч о научно-публицистичкој делатности, стручњаци Клинике за неурологију ВМА урадили су осам магистарских радова (од 1995. до 1999), 17 докторских теза (од 1984. до 2016) и објавили 17 књига – монографија (од 1995. до 2017), а научно-стручни посленици са Клинике за психијатрију ВМА написали су четири магистарска рада (од 1989. до 2014), урадили 17 докторских теза (од 1960. до 2016) и објавили 22 књиге – монографије (од 1961. до 2015). Једна је у штампи.

У временском периоду који је краћи од просечног људског века наша војна неурологија и психијатрија прошле су дуг пут од гукe и естезиометра до соматосензорних евоцираних потенцијала и магнетне резонанце, од електричног звонца до интернета и видеотелефона, и стигле до данас са уверењем да су и сада, као и некад, савремене. Осврт на прошлост указује на примере и даје инспирацију, а поглед у будућност нуди подстицаје и задатке који ће се успешно реализовати у Клиници за неурологију и психијатрију ВМА.

НАСТАНАК И РАЗВОЈ СЕСТРИНСТВА КЛИНИКЕ ЗА НЕУРОЛОГИЈУ И ПСИХИЈАТРИЈУ ВМА

Медицинске сестре у војном здравству имају дугу традицију и дале су значајан допринос развоју и унапређењу сестринства на нашим просторима. Гледано кроз време до 1932. године, од оснивања прве Војне болнице (1836), затим Опште војне болнице (1909) са 400 постеља и Главне војне болнице (1930) са 780 постеља, уз лекара су радиле болничарке са завршеним вишемесечним болничарским курсом. Болничарски курсеви били су организовани при војној и државној болници, а у организацији Кола српских сестара. Период до 1932. био је испуњен ратовима за очување и опстанак отаџбине у којима су своје учешће, а често и животе дале бројне добровољне болничарке, спасавајући животе повређених и рањених.

Између два светска рата медаље међународног Црвеног крста „Флоренс Најтингел“ за хумани рад добиле су: Боса Ранковић, Софија Игошанац, Ружа Хелих, Ксенија Беренговић и Јулија Белтрам. Ушле су у историју и као утемељивачи сестринске професије у војном здравству. Након Другог светског рата то признање добила је 21 партизанска болничарка. Један број ратних болничарки школовао се у вишим школама у Лењинграду, Москви, Кијеву, Прагу и Лондону. По повратку у домовину заузимале су руководећа места у војном санитету и учествовале у оспособљавању и стварању новог кадра.

Након формирања Војномедицинске академије 1950. године, Указом председника Јосипа Броза 1956. оснивају се трогодишња Виша школа за медицинске сестре за потребе ЈНА при ВМА у Београду и Обласна војна болница у Загребу. Ову школу у Београду похађало је и завршило седам класа виших медицинских сестара и две класе средњих медицинских сестара.

Потпуковник
Митра Кецојевић

Данијел Мајсторовић

Како се развијала ВМА, тако су се развијале и одређене клинике, међу којима и Клиника за душевне и живчане болести. У том периоду главни медицински техничар био је мајор Милош Фет. Након њега функцију главног медицинског техничара од 1973. вршила је војни службеник друге класе потпуковник Митра Кецојевић, која је завршила трогодишњу Вишу школу ЈНА у Загребу.

Године 1983. од Клинике за душевне и живчане болести формирају се засебне клинике: Клиника за неврологију и Клиника за психијатрију. Први главни медицински техничар Клинике за неврологију са три одељења и 48 постеља од 1983. до 30. децембра 1994. била је сестра Митра Кецојевић, потпуковник војни службеник друге класе, вероватно непоновљива личност сестринства у неврологији. Стручна, строга, принципијелна и уважена, вешто је водила позитивну селекцију сестринског кадра Клинике и на тај начин обезбеђивала висок ниво стручног рада сестара и здравствене неге.

Од 1994. до 1996. главни техничар клинике била је ВМТ Војиславка Петровић, дугогодишњи сарадник Митре Кецојевић, која је наставила успешно да води сестринску службу, заједно са првим сарадником потпуковником вишим медицинским техничаром Урошем Гломазићем.

По одласку у пензију сестре Војиславке, на месту главног техничара од 1996. до 1999. била је ВМТ Радмила Јовић, која је преносила искуства и знања усвојена од претходних генерација.

Од 1999. до 2005. главна сестра Клинике била је ВМТ Светлана Ђурић, која је дуги низ година обављала дужност главне сестре Првог одељења. На месту главног техничара од 2005. је ВМТ Данијел Мајсторовић са најближим сарадницама, главним одељенским сестрама: Драганом Благојевић, Сузаном Марковић, Горданом Мимовић и Сњежаном Пејановић.

Развојем невролошке науке, техничких и технолошких достигнућа, пратећи светске и европске стандарде и протоколе, уз лекаре, медицинске сестре и техничари дали су и дају свој пуни допринос у лечењу, дијагностици и савременој здравственој нези. У Клиници за неврологију ВМА 2013. године оформљено је Одељење за ургентну неврологију са јединицом за мождани удар. Школовањем, континуираном медицинском едукацијом и захваљујући сарадњи са другим здравственим установама, садашња генерација медицинских сестара и техничара оспособљена је за све захтеве савремене неврологије.

Клиника за неврологију ВМА је у ширем региону била и остала препознатљива по квалитетној здравственој нези, где и најтежи болесници траже наду и излечење, „јер је тамо добра нега“. За такву негу на тој клиници од њеног оснивања заслужни су и послужоци болесника.

За првог главног техничара самосталне Клинике за психијатрију са два одељења са 48 постеља и Дневном болницом постављена је војни службеник друге класе Катарина Бојковић, виша медицинска сестра, која је завршила Вишу војну медицинску школу у Београду. Била је особа од интегритета, стручна и принципијелна, која је посебно водила рачуна о стручном раду сестара. Она 1991, по потреби службе, прелази у Институт за ментално здравље, где је радила до пензионисања 1996. године. На место главног медицинског техничара постављена је Бранка Поповић. Са завршеним Дефектолошким факултетом и одбрањеном магистарском тезом прелази у Вишу медицинску школу у Земуну, где је изабрана у звање предавача.

Од 1993. до 2009. главни техничар Клинике за психијатрију био је Горан Стојановић. Он је 2005, као један од оснивача Одељења за здравствену негу ВМА, распоређен на додатну дужност у Одсеку за стручно-методолошки рад, где остаје до 2009, када прелази у Високу здравствену школу струковних студија у звању наставника практичне наставе. Године 2016. постављен је на место шефа Одсека струковних медицинских сестара и изабран у звање предавача.

Весна Цмиљанић

Рад својих претходника од 2009. успешно наставља главна сестра Клинике за психијатрију Весна Цмиљанић. Она је ангажована у раду са студентима, ученицима средње школе, као и лицима која обављају обавезно стажирање. Активна је и у континуираној медицинској едукацији за запослене на ВМА. Председник је подружнице Војномедицинске академије, председник психијатријске секције и заменик председника у Удружењу медицинских сестара, техничара и бабица Републике Србије.

Медицинске сестре и техничари запослени у Клиници за психијатрију су школовањем, континуираном медицинском едукацијом и сталним усавршавањем стекли висок ниво знања и вештина који су неопходни у раду са особама са менталним сметњама. На ВМА, као јединој референтној установи у Републици Србији, апликује се електроконвулзивна терапија у општој анестезији, око 800 на годишњем нивоу, у чему медицински техничари дају незамењив допринос. ■